

nörofelsefe defteri - 1: giriş & gerçeklik nedir

ibrahim halid aldemir · 11 ağustos 2026 · 5 dk okuma

bismillâh. elhamdulillâh. vessalâtu vesselâmu alâ rasûlullah (ﷺ).

takribî bir senedir zihin felsefesi, bilinç problemi ve bunların nöroloji ile ilgisi üzerine okumalar yapıyorum. henüz alanın yüzeyine bile gelemedim fakat çalışmalarına devam ederken bir yandan notlar alıyorum. bu notlarda hata payının oldukça yüksek olduğunu belirtmeliyim, ben de öğrendikçe yazıyorum. üzerine konuşmak istediğiniz bir bölüm olursa iletişime geçebilirsiniz. nörofelsefe defteri yazı dizisinde bahsettiğim notlarımı paylaşmak istedim. hayra vesile olmasını temenni ediyorum.

bu konuda araştırmaya, “insan nasıl oluyor da kendi dışındaki diğerlerine karşı birtakım algılar geliştirebiliyor?” sorusunun zihnime düşmesiyle başladım. fakat ruhun sırlarını, bilincin gizemini, fenomenler ile nöronal değişimlerin arasındaki geçişi sağlayan “translator” yapının ne olduğunu keşfetmek, izhar etmek, çözmek gibi bir iddiam yok. tek niyetim bu tartışmalardan öğreneceğim ufak bir bilginin hakikate kapı aralayıp aralayamayacağını görmek... dizi boyunca birtakım felsefî konulardan; meselenin nörolojiyle ilgili kısımlarından ve bilincin diğer bilim dallarıyla ilişkilerinden söz etmeye çalışacağım.

bu ilk yazıdaysa gerçeklik ve fenomen kavramlarının mahiyetinden bahsedeceğim. bu kavramlar dizinin devamındaki yazılar için temel teşkil edecek. o nedenle dikkatle takip edilmesi faydamıza olacaktır.

sizden bir iğde ağacı hayal etmenizi rica ediyorum. bu iğde ağacı aslında herhangi birisi tarafından görülme de algılanmasa da orada var olmaya devam edecektir. iğdenin bu her şeyden bağımsız olarak sürdürdüğü varlığı onun gerçekliğidir. ıstılâhi olarak ise gerçeklik (reality), herhangi bir varlığın insan algısından, tecrübesinden yahut inancından bağımsız var olan bütününe verilen addır.

şimdi iğdenin yanındayken hafif bir rüzgârın esmeye başladığını düşünelim. bu esinti iğdenin yapraklarını hareket ettirecek ve o meşhur iğde kokusunu iliklerinize kadar hissetmenize yol açacaktır. iğde ağacını gördünüz, iğdenin kokusunu duydunuz, rüzgârı teninizde hissettiniz. peki bu bahsedilen hisler tam olarak nedir ve nasıl oluşurlar?

insan vücudu, dış dünya ile olan bağlantısını duyuları aracılığıyla kurar. reseptörler vasıtasıyla algılanan duyular, birtakım nöral yollar vesilesiyle beyin ilgili bölümlerine veriler halinde sunulur. veri denildiği zaman zihninizde somut bir varlık canlandığını biliyorum, bunun yıkılması gerekiyor. esasında bu veri, birtakım kimyasal ve fiziksel reaksiyonlar sonucunda oluşup nöronlar yoluyla beyne iletilen aksiyon potansiyellerinden başka bir şey değildir. bir diğer deyişle beynimize iğdenin görüntüsünü içeren bir

mektup ulaşmaz. ulaşan yalnızca nöronların hücre membranlarında bulunan birtakım pompalar vesilesiyle elektrolitlerin hücre içi ve dışı arasında yer değişmesi sonucu oluşan elektriktir. sonuçta ilgili duyu merkezine ulaşan bu sinyaller neticesinde beynimiz, bir çeviri (translation) işlemi gerçekleştirerek sinyali algıladığımız her ne ise ona çevirir. işte bahsettiğimiz bu elektriksel ve nörobilişsel sürecin kendisine algı (perception) adı verilmektedir.

iğde kokusunu hatırlamaya ve zihnimize diri tutmaya çalışalım. bu kokuyu nasıl algılıyoruz, zihnimize ne canlanıyor? evvela burnunuzda bulunan koku reseptörleri iğdeden havaya yayılan birtakım molekülleri tutar. bu tutunma sonucunda bahsettiğimiz elektriksel yolak devreye girer ve beynin kokuyla ilgili bölgesi uyarılır. elektriksel değişikliği algılayan beyin iğde kokusunu bir temsil olarak zihne alır. yani sonuçta insan zihni kokunun kendisini değil, onun beyinde oluşturduğu temsili kavrar. işte bu temsil, fenomen (phenomenon) olarak adlandırılır. konu buraya geldiğinde fenomen kavramının metafizik bir atfı olduğu gerekçesiyle aslında böyle bir varlığın olmayabileceği düşünülebiliyor. bu sebepten bizi fenomenlerin varlığı fikrine yönelten birtakım olgulardan bahsetmek istiyorum.

ilk olarak varlığı bilimsel olarak kanıtlanmış bir mesele olan fantom (phantom) ağrılardan bahsedebiliriz. fantom namıdiğer hayalet ağrılar, kaybedilen bir uzvun yerinde hissedilen ağrıya verilen isimdir. fantom ağrının oluşumunda nöroplastik süreçler rol alıyor, bu nörolojik süreçlere ilerleyen zamanlarda değineceğiz fakat şu an için meselenin fenomenal kısmıyla ilgilenelim. kaybedilen uzuv fiziksel olarak artık yerinde değildir, yerinde olan şey sadece boşluktur. fakat hastanın beyinde o uzvun temsili yani uzuv fenomeni var olmaya devam eder. hastanın hissettiği ağrıyan uzuv, fenomenin bizi kendisidir. sonuç olarak gerçeklik ortadan kalksa bile fenomenin varlığını devam ettirmesi, onun varoluşsal açıdan kendine ait bir varlığı olduğunu ispatlar diyebiliriz. ayrıca yukarıda yolağını izah etmeye çalıştığım beynin dış dünyayla iletişim yolları (beyne iletilen bilginin yalnızca aksiyon potansiyelinden ibaret olması) meselesi de fenomenlerin var olduğu fikrine bizi yaklaştırır.

haricen duyularımız yoluyla algıladığımız ses, renk, koku, tat duyularının aslında evrende fiziksel olarak var olmadığı yönünde fikirlerimiz var ki bu da felsefî olarak üzerinde konuşulması gereken bir konu. bu duyular doğada varlık sahibi değildir, sadece bizim beynimizde oluşturduğumuz fenomenlerdir. (biraz iddialı olduğunun farkındayım fakat okumaya devam ettiğinizde benimle hemfikir olacağınızı düşünüyorum.) renk fenomenini örnek olarak alıp izah etmeye çalışalım. esasında güncel bilimsel kabullere göre dış dünya yalnızca enerji ve maddeden oluşmaktadır. ışık da uzayda yayılan elektromanyetik bir radyasyondur. ışık (foton) maddeye çarpar, her maddenin yapısına göre farklı olmak üzere farklı düzeylerde emilir yahut yansıtılır. gözünüzde bir kiraz canlandırın; ışık kiraza çarptığı anda, ışığın bir kısmı emilirken bir kısmı yansır. kirazdan yansıyan şey kırmızı renk değil, elektromanyetik dalgalardır. bu elektromanyetik dalgalar gözünüze ulaşır, koni hücrelerinizce algılanır. beynin oksipital lobunda bulunan görme merkezlerine elektriksel sinyaller olarak ulaşır. beyniniz bu spesifik sinyalleri alarak onu kırmızı renk olarak adlandırır. kırmızı aslında bu adlandırmadan başka bir şey değildir, sadece bir isimdir. bu

kırmızı renk gerçekte bağımsız bir varlık olsaydı görme kabiliyeti olan her canlı onu aynı şekilde algıladı fakat renk körü olan insanların yahut göz sahibi farklı canlıların kırmızıyı farklı şekillerde algıladığını biliyoruz. aslında kiraz aynı kırmızı kirazdır farklı olan yalnızca algılayanın (beynin) görme kabiliyetidir. diğer duyularımız için farklı süreçler olsa da varacağımız sonuç aynıdır. beş duyumuzla algıladığımız bazı duyular esasında yoktur, bizim algılarımızdan ibarettirler.

bu mesele felsefede birincil ve ikincil nitelikler olarak ele alınıyor. birincil nitelikler; kütle, şekil, katılık, hareket gibi nesnenin kendine ait olan niteliklerken ikincil nitelikler nesneden içre değildirler, var olmaları için algılanmaları gerekir. renk, ses ve tat gibi...

bu yazıda gerçeklik, algı ve fenomenlerden bahsetmeye çalıştım. fenomenlerin ispatını yapmak, ilerleyen süreçte konuşacağımız bilincin mahiyeti tartışmaları için önem arz ediyor. elbette çok daha fazla detaylandırılabilir fakat bu kadarının giriş için yeterli olacağı kanaatindeyim. bir sonraki yazıda insanın öznel deneyimlerinden ve bilince dair birtakım kavramlardan bahsedeceğiz inşallah. duanızı eksik etmeyin. vesselam.